

2018. december 12. szerda 19:30

Szentpáli Roland: La Follia

Schönberg: Variációk zenekarra, op. 31

1. Bevezetés
2. Téma
3. Variáció 1 – Moderato
4. Variáció 2 – Adagio
5. Variáció 3 – Mässig
6. Variáció 4 – Walzer-tempo
7. Variáció 5 – Bewegt
8. Variáció 6 – Andante
9. Variáció 7 – Langsam
10. Variáció 8 – Sehr rasch
11. Variáció 9 – L'istesso Tempo
12. Finálé

Rachmaninov: Rapszódia egy Paganini témára, op. 74

Lutoslawski: Variációk egy Paganini-témára

Közreműködik: Balog József, zongora

Vezényel: Káli Gábor

Szentpáli Roland: La Follia

A reneszánsz és barokk korszak variációs elvű kompozícióiban különösen szívesen dolgoztak fel egy viszonylag egyszerű akkordsort. Voltak olyan szerzők, akik a „végtelenségig menően” írták e harmóniakra az újabb és újabb variációkat, így mind önmagukat, mind az előadót egyfajta örült zenei tobzódásba hajszolták. Szentpáli Roland írja: „A La Follia szó jelentése örület, esztelenség, meggondolatlanság, szenvedélyesség, elmebaj, s egy hangszeres műfajt is ezzel a névvel jelöltek. A Follia akkordsorára legtöbbször improvizáltak, s több mint 150 zeneszerző dolgozta már fel, például Lully, Corelli, Vivaldi, Händel és Bach. A harmóniai struktúra alapja a D A D / C F C / D A hangokból áll. Magam nem technikai vagy karakter variációkat szerettem volna írni, hanem ezeket a hangokat arra igyekeztem használni, hogy strukturálják a darabot. A műben nincsenek konkrét témák vagy dallamok, csak folyamatok, amik gesztusokból vagy motívumokból építkeznek; egymásba torkollnak vagy egymásra úsznak. Komponálás közben az univerzum keletkezése, a földi élet kialakulása, az emberiség önpusztítása, majd mindezek szétesésének fikciója járt a fejemben.

Az első hang a D, ami körül egyre nagyobb ritmikai és hangközi feszültségek keletkeznek, mígnem belerobban a következő részbe, amit az A vezérel. Itt nagyon széles spektrumon szól a zenekar, a hangképet vad gesztusok tűzdelik. Ez a hektikusság egy feszes, de mégis zabolátlan ritmikává rendeződik, ami több pillanatnyi megszakítás után újra a D hang körül forgó csúcspontba csapódik bele. Ez lassan lecsendesedik, megnyugszik, leülepszik.

A következő rész a C hangon nyugszik. Itt nagyon apró, halk motívum-fosztlányokból épülő struktúra ad egy belső mozgást, ami fölött függönyszerű hangfelületek szólalnak meg. Ez egyre inkább megtelik étellel, gazdagodik a hangzás, sűrűsödik a szervezetenek tűnő ritmus. Egy rövid időre a hangok az F köré csoportosulnak, de ez csak frissíti a hangzást. Ez a burjánzás végül a C-ben csúcsoad ki. Itt hosszú másodpercekig a zenekar minden egyes tagja szabadon játszhatja a szólamát, sem tempóban, sem ritmusban nem kell alkalmazkodniuk egymáshoz. Ezt a szakaszt a karmester formálja, szabadon ki- és visszavehet bármit a rendszerből.

A harmonikus, de immáron kontrolált hangzást, egy egyre erősödő kalapácsolás, dübörgés töri darabokra. A teljesen széthulló zenekar alatt felsejlik a D. Itt egyre több – a fülnek idegen – ismeretlen hangszínkombináció szólal meg, mintha csak az űrben lebegnénk. Ezután egy rettenetes tömegű töredezett hang-hulladék vonul át, ami végül az A hangon köt ki. Innen teljesen valószínűtlen hangzásokon keresztül esik szét és semmisül meg a zenekari hangzást. A darab innentől teljes egészében megismételhető, akárhányszor, akármeddig...

Arnold Schönberg: Variációk zenekarra, op. 31

A zenekari *Variációk* jelentős részét Schönberg 1926-ban írta, a darab lezárásával azonban 1928 közepéig adós maradt. „Képtelen voltam befejezni” – írta Wilhelm Furtwänglernek egy levelében. „Közben sok mindent írtam s adtam ki; de bár legfeljebb két hétre lenne szükségem a befejezéshez, mégsem tudom, mikor kerül rá sor. Mindenesetre nagyon köszönöm szíves érdeklődését és kedves levelét. Ha elkészülnék, jelentkezem.” Szeptember végén már arról tájékoztatja a karmestert, hogy a darabbal elkészült és néhány nap múlva el is küldi a kompozíció kottáját. „A berlini előadás lesz az ősbemutató, amit igen nagy örömmel engedek át Önnek. A mű talán 12-15 percig tart (sajnos, nincs itt nálam metronóm s nem tudom pontosan kiszámítani), a szerint, hogy teljes tempókat lehet-e venni (ami persze attól függ, bírja-e a zenekar). Ebben nincs benne a ritartandókhoz stb. szükséges idő. (...) Az együttes játék szempontjából a mű szerintem nem mértéktelenül nehéz. Könnyebb, mint pl. a *Pierrot lunaire* vagy az *Erwartung*. Az egyes szólamok viszont nagyrészt igen nehezek, az előadás minősége tehát attól függ, mennyire tudják a zenészek a szólamukat. Ezért olyasmit szeretnék javasolni, amit Ön valószínűleg régóta így csinál és nálam sokkal jobban tud: úgy tapasztaltam, ilyen esetekben nagyon célszerű, ha az ez ember jóelőre egyszer átolvassa a darabot a zenekarral. Ilyenkor a zenészek látják, mit kell gyakorolniuk, s ezt meg is teszik. Én hiszem, a darab hangszerelése olyan (legalábbis szándékom ez volt), hogy jól szól, ha a zenészek pontosan azt játsszák, amit leírtam.” E gondolat gyakran idézett variánsa: „Az én zeném nem modern, csak ha rosszul játsszák.”

A kompozíció ősbemutatója 90 éve, 1928 december 2-án, Berlinben volt. A közönség kifejezetten elutasító volt, a koncert komoly felháborodást keltett. Schönberg nem rejtette véka alá rosszállását, hogy a koncert dirigense, Furtwängler nem áll ki kellő súllyal műve mellett. „Csalódottá tett, hogy a berlini botrány után nem vette újra elő zenekari darabjaimat, holott a kifütyülés Ön ellen legalább akkora ripőkség volt, mint ellenem. Őszintén megvallva, azt vártam, hogy a következő koncerten megismételi darabot és megmutatja a csöcseléknek, hogy *csak azt teszi, amit helyesnek tart!* Ilyen értelemben írt néhány újságíró is, aki az előadás tényét azzal magyarázta, hogy Ön azonosítja magát a mű értékével.”

Szergej Rachmaninov: Rapszódia egy Paganini-témára, op. 74

Rachmaninov utolsó zongorára és zenekarra írt, versenyműszerű kompozíciója az 1934-ben befejezett Rapszódia egy Paganini-témára. A hegedűművész-zeneszerző capriccióinak utolsó darabját korábban Liszt és Brahms is feldolgozta. Rachmaninov a téma és a variációk bemutatásakor sajátos dramaturgiát választott, a kompozíció rövid bevezetője után maga a téma mintha apró mozaikokból, a fülünk hallatára állna össze. Az egyes variációk ezután úgy követik egymást, mintha egy szerves zenei fejlesztés eredményei volnának, s ebben az organikus építkezésben egy sajátos téma-származék, a jól ismert Dies irae gregorián dallam is mind nagyobb szerepre tesz szert. A különböző zenei karakterek, a távoli hangnemek, a legváltozatosabb műfaji kitekintések fantasztikus sebességgel követik egymást, a szólista pedig újabb és újabb lehetőséget kap virtuóz képességeinek megcsillogtatására.

Witold Lutosławski: Variációk egy Paganini-témára

Az 1941-ben, két zongorára írt variációsorozatot Lutosławski és zeneszerző kollégája, Andrzej Panufnik (1914-1991) adta elő első ízben. A zongoristának (majd később karmesternek is) kiváló Panufnik és Lutosławski a háborús években különböző kávéházakban lépett fel, kézzongorás (ill. négykezes) átíratokban Bachtól Debussyig szinte az egész zenetörténetet végigjátszották. „Kétszáznál is több átíratot készítettünk – olvasható az 1974-ben kiadott, Varga Bálint András által szerkesztett interjúkötetben –, sajnos ezek az átíratok szinte mind elégték 1944-ben, az augusztusi varsói felkelés során, amely a mi tevékenységünknek is véget vetett.” A Paganini a-moll capricciójának témájára írt variációsorozat kottája csodával határos módon túlélte a háborút, s eredeti formájában a mai napig a kézzongorás repertoár népszerű darabjának számít. E változatot hallgatva képet alkothatunk magunknak arról, hogy mind Lutosławski, mind Panufnik milyen nagyszerű pianista volt.

A kompozíciót 1977-1978-ban Lutosławski a lengyel-amerikai zongoraművésznő, Felicja Blumental (1908-1991) kérésére átdolgozta zongorára és szimfonikus zenekarra, a darabot Blumental mutatta be 1979-ben, Miamiban.

A téma és 11 variációja, valamint a finálé hűen követi a Paganini-darab szerkezetét (e kompozíció is 11 variációból és fináléból áll), ugyanakkor a Lutosławski-darab korai változatában a

két zongora (majd az átdolgozás nyomán pedig a zongora és a zenekar) Paganini zenéjét két különböző harmóniai „vágányon” közlekedve mutatja meg. A capriccio különleges zamatú, huszadik századra jellemző, bitonális (sőt: multi-tonális) karakterű tétellé alakul át.

KÁLI GÁBOR

karmester

Káli Gábor nem mindennapi évadot tudhat maga mögött: miután 2018 elején elnyerte a Hong Kongi Nemzetközi Karmesterverseny első díját és a zenekar díját, 2018 augusztusában megnyerte a Nestlé és a Salzburgi Fesztivál rangos karmesterversenyét, így 2019-ben a Bécsi Rádiózenekar élén debütálhat a világhírű Salzburgi Ünnepi Jétékokon. A kiváló karmester 2018/19-ben Verdi Rigolettóját vezényli a Deutsche Oper am Rheinben és Portugáliában koncertezik a Kölni Kamarazenekar élén. Novemberben a Taiwani Nemzeti Szimfonikus Zenekarral ad két koncertet, majd az Óbudai Danubia Szimfonikus Zenekart vezényli a Zeneakadémián. 2019 tavaszán a nagyszerű Skót Kamarazenekarral turnézik Skóciában, áprilisban pedig Fischer Iván asszisztense lesz a Budapesti Fesztiválzenekar nyugat-európai turnéján.

Káli Gábor zongora és karmesteri tanulmányokat folytatott a budapesti Zeneakadémián, majd karmesteri tanulmányait Berlinben folytatta tovább Lutz Köhlernél 2004 és 2009 között. A Német Zenei Tanács karmesterfórumának tagjaként részt vett Kurt Masur, Colin Metters és Sian Edwards mesterkurzusain, de tanult Eötvös Péternél, Bernhard Haitinknál és David Zinmannál is.

BALOG JÓZSEF

zongora

1979-ben született Budapesten. Zenészcsaládból származik, zenei tanulmányait négy évesen magántanárnál kezdte, majd a zeneiskolai tanulmányok után felvételt nyert a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolába Schweitzer Katalinhoz. Az érettségi után a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Budapesti Tanárképző Intézetében folytatta tanulmányait, ahol Krause Annamária irányítása alatt 2001-ben diplomázott. A tanári diplomát követően a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem zongora tanszakán folytatta tanulmányait Jandó Jenő osztályában, ahol 2004 májusában végzett. Balog József több hazai és nemzetközi versenyen nyert díjakat, amelyek kapcsán koncertezett Európában és Amerikában. Számos koncertet adott már szólólistaként és kamarazenészként a világ 3 kontinensének több, mint 20 országában. Olyan nagyszerű koncerttermek fellépője volt, mint a Concertgebouw (Amszterdam), Chan Centre (Vancouver), Kensington Palace (London – Charles herceg jelenlétében), Művészetek Palotája (Budapest), Vredenburg Music Center (Utrecht), Musikhuset (Aarhus), antonini Kastély , Equinoxe (Chateauroux), Arthur Rubinstein Philharmonic Hall (Lodz), Konzerthaus (Bécs), Teatre de la Monnaie (Brüsszel), Philharmonic Hall (Szentpétervár).

A 25 éves Óbudai Danubia Zenekar Kellemes Ünnepeket Kíván Önnek és családjának!

www.odz.hu